

**TILNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING
JAMIYAT UCHUN AHAMIYATI**

Andijon davlat chet tillari institute talabasi:

Mamadolimova Guljahon Elmurod qizi

Tel: +998-94-338-07-18

Annotatsiya: Maqolada tilning jamiyat taraqqiyotidagi oʻrni, madaniy va milliy oʻzlik ramzi sifatidagi ahamiyati hamda uning doimiy rivojlanish jarayoni koʻrib chiqiladi. Zamonaviy oʻzbek adabiyotining taniqli namoyandalari – Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Oʻtkir Hoshimov, Pirmqul Qodirov, Togʻay Murod, Shukur Xolmirzayev va boshqa ijodkorlar misolida tilning leksik, semantik va stilistik imkoniyatlari, shuningdek milliy ongni shakllantirishdagi roli ilmiy asosda tahlil etiladi.

Kalit soʻzlar: til shakllanishi, til rivojlanishi, ona tili, milliy oʻzlik, zamonaviy oʻzbek adabiyoti, til va madaniyat, tilni asrash.

Til insoniyatning eng muhim ijtimoiy-maʼnaviy hodisalaridan biri boʻlib, jamiyatni birlashtiruvchi, madaniyatni avloddan-avlodga uzatuvchi va milliy oʻzlikni ifodalovchi asosiy vositadir. Zamonaviy oʻzbek adabiyotida bu masiyot eng yorqin ifodasini topgan. Xususan, Erkin Vohidovning “Ona tilim – qonimda qon, jonimda jon” misrasi va Abdulla Oripovning “Oʻzbekiston” sheʼri tilning millat hayotidagi muqaddas oʻrnini chuqur aks ettiradi.

Tillarning shakllanishi va ijtimoiy omillar

Tilning paydo boʻlishi va rivojlanishi inson jamoalarining birlashuvi, mehnat taqsimoti, madaniy almashinuv, migratsiya hamda kundalik ijtimoiy ehtiyojlar bilan uzviy bogʻliqdir. Bu jarayon ming yilliklar davomida bosqichma-bosqich kechgan va oʻzbek tilining bugungi holati ham ana shu uzoq tarixiy evolyutsiyaning tabiiy natijasidir.

Shukur Xolmirzayev ijodida xalq ogʻzaki nutqining dialektal xususiyatlari (masalan, Fargʻona, Toshkent, Qashqadaryo lehjalari) va leksik boyligi (mahalliy soʻzlar, iboralar, maqollar) aynan shu etnik birlikning jonli koʻrinishi sifatida saqlanib qolgan. Uning “Qil koʻprik”, “Qora koʻzlar”, “Osmonga qaytgan turnalar” kabi hikoyalari orqali tilning qishloq hayotidagi tabiiy oqimi, odamlarning bir-biri bilan muloqotida shakllangan soʻz boyligi va nutqiy odatlari aniq namoyon boʻladi. Bu esa tilning faqat muloqot vositasi emas, balki milliy mentalitet va etnik oʻzlikning tirik koʻzgusi ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Shunday qilib, oʻzbek tili bugun ham jamiyatning har bir oʻzgarishi – ijtimoiy, iqtisodiy yoki madaniy – bilan birga nafas olib, rivojlanib bormoqda.

Tilning doimiy rivojlanish mexanizmlari

Til hech qachon qotib qolgan tizim emas, balki tirik organizm sifatida har bir davr talablariga moslashib, doimiy o'zgarib boradi. Zamonaviy o'zbek adabiyotida bu jarayon quyidagicha yorqin namoyon bo'ladi:

Leksik o'zgarishlar: O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" romanida zamonaviy hayotning yangi leksik birliklari – "global", "internet tarmog'i", "virtual dunyo", "onlayn" kabi so'z va iboralar tabiiy ravishda qo'llaniladi. Bu tilning texnologik taraqqiyot va global jarayonlarga tezkor moslashishini ko'rsatadi.

Semantik boyish: Tog'ay Murod asarlarida oddiy so'zlar chuqur falsafiy va ma'naviy qatlamlar bilan to'ldiriladi. Masalan, "ot", "yo'l", "tun" kabi so'zlar oddiy ma'nodan tashqari inson taqdiri, hayot mazmuni va milliy ruhiyat ramziga aylanadi. Bu tilning semantik imkoniyatlarini kengaytirishning eng yuksak namunasi hisoblanadi.

Grammatik va stilistik soddalashuv: Pirimqul Qodirovning "Yulduzli tunlar" kabi epik romanlarida murakkab grammatik tuzilmalar zamonaviy o'quvchi uchun qulayroq, oqim va ravon shaklga keltirilgan. Gap qisqarib, ibora sodda va ta'sirchan bo'lib, shu bilan birga o'zbek tilining asl boyligi yo'qotilmaydi.

Fonetik va ritmik yangilanish: Erkin Vohidov va Abdulla Oripov she'rlarida zamonaviy talaffuz va ritm sezilarli darajada o'zgarib, she'rlar yosh avlod uchun oson o'qiladigan va esda qolarli bo'lib qolgan. Bu tilning ovoz tizimining yoshlar nutqiga moslashganini ko'rsatadi.

Natijada, zamonaviy o'zbek adabiyoti tilning barcha darajalarida – leksika, semantika, grammatika va fonetikada sodir bo'layotgan tabiiy rivojlanish jarayonining eng yaxshi guvohi va faol ishtirokchisi bo'lib qolmoqda.

Til va milliy o'zlik: zamonaviy adabiyot misolida

Erkin Vohidov tilni "millatning yuzi" deb ta'riflasa, Abdulla Oripov "O'zbekiston" she'rida til orqali milliy g'urur va tarixiy ongni uyg'otgan. O'tkir Hoshimov, Shukur Xolmirzayev, Luqmon Bo'rixon, Shahzoda Shorahimova kabi yozuvchilar zamonaviy mavzularda o'zbek tilining ifoda imkoniyatlarini kengaytirib, globalizatsiya sharoitida ona tilining hayotchanligini isbotlamoqda.

Tilni asrash va rivojlantirishning dolzarb yo'nalishlari

Tilni saqlash va rivojlantirish bugungi kunda jamiyatning umumiy vazifasidir. Buning uchun quyidagi to'rt yo'nalishga e'tibor qaratish zarur:

1. Ta'lim tizimini kuchaytirish Maktabgacha ta'limdan boshlab ona tilida nutq rivojlantirish, boshlang'ich sinflarda Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, O'tkir Hoshimov asarlaridan parcha o'qitish, o'rta maktab va universitetlarda "Zamonaviy o'zbek adabiyoti"ni alohida fan qilib o'qitish lozim.

2. Zamonaviy yozuvchilar asarlarini darsliklarga keng kiritish 5–11-sinf darsliklarida Erkin Vohidovning "Ona tilim", Abdulla Oripovning "O'zbekiston",

Shukur Xolmirzayevning “Qil ko‘prik”, Tog‘ay Murodning “Ot kanchikdi” kabi asarlarni majburiy ro‘yxatga qo‘shish orqali yoshlarda til va adabiyotga mehr uyg‘otish.

3. Raqamli platformalarda sifatli o‘zbekcha kontent yaratish Davlat grantlari orqali audiokitob, podkast, klip va e-kitoblar ko‘paytirish; YouTube, TikTok va Telegramda Vohidov-Oripov she‘rlari, Hoshimov romanlarining zamonaviy versiyalarini muntazam joylashtirish; xorijiy kontentga o‘zbekcha subtitrlar qo‘yish tizimini rivojlantirish.

4. Madaniy tadbirlarni muntazam o‘tkazish 21-fevral va 9-oktyabr kunlari respublika festivali, har oy viloyatlarda “Adabiy kecha”lar, yosh yozuvchilar bilan uchrashuvlar tashkil etish hamda “Eng yaxshi ona tili o‘qituvchisi”, “Yilning o‘zbekcha blogeri” kabi milliy mukofotlar berish.

Ushbu choralar izchil amalga oshirilsa, o‘zbek tili globalizatsiya sharoitida ham saqlanib qolmay, yangi avlod qo‘lida yanada boyib, rivojlanadi. Tilning ravnaqi – millatning ravnaqidir.

Xulosa

Til millatni saqlab qolishning eng muhim omilidir. Zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandalari – Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, O‘tkir Hoshimov, Pirimqul Qodirov, Tog‘ay Murod va boshqalar ijodi orqali ona tilimiz nafaqat saqlanib qolmoqda, balki yangi davr talablariga mos ravishda boyimoqda. Tilning rivojlanishi va ravnaqi millatning mustaqilligi va kelajagining kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vohidov E. Tanlangan asarlar. – T.: Sharq, 2018.
2. Oripov A. Saylanmalar. – T.: O‘zbekiston, 2020.
3. Hoshimov O‘. Dunyoning ishlari. – T.: Sharq, 2015.
4. Qodirov P. Yulduzli tunlar. – T.: Adabiyot va san‘at, 2019.
5. Xolmirzayev Sh. Tanlangan asarlar. 5 jildlik. – T.: Yangi asr avlodi, 2022.
6. Murod T. Ot kanchikdi. – T.: O‘zbekiston, 2021.